

ТЕМА 8. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

1. Поняття «громадянське суспільство».
2. Суть, атрибути та функції громадянського суспільства.
3. Громадянське суспільство в Україні.

1. Поняття «громадянське суспільство»

Громадянське суспільство – є одним з найбільш важливих ціннісних і культурологічних феноменів сучасного суспільства. Громадянське суспільство в його загальноприйнятому розумінні, виступає як сукупність соціальних утворень (груп, колективів), об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними і так далі), що реалізовані поза сферою діяльності держави і дозволяють, в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя, контролювати дії держави. Держава, яка позбавлена внутрішньої свободи громадських відносин, не підтримує демократичний режим соціального життя, і не розвиває цінності законності, свободи та демократії не має привілей розвиватися на

базі добровільних ініціатив, новацій, і енергії громадянського суспільства. Тому що в умовах тоталітаризму, чи навіть обмеженої демократії громадянське суспільство якщо й можливо, то скоріше в контексті елемента опору – сукупності нелегальних соціальних течій.

Громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє державою, та сфера, де люди реалізують свої приватні інтереси, об'єднуються в групи і організації.

Громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє державою, та сфера, де люди реалізують свої приватні інтереси, об'єднуються в групи і організації.

Концепція громадянського суспільства має таку змістовну наповненість:

Громадянське суспільство – поняття, що позначає сукупність не політичних відносин в суспільстві: економічних, соціальних, моральних, релігійних, національних та інших. Громадянське суспільство – сфера самореалізації вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, огорожених відповідними законами від прямого втручання та довільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку

державної влади.

Становлення концепції громадянського суспільства відноситься до другої половини XVIII – початку XIX століть. Громадянське суспільство (в рамках системно-управлінського підходу) розглядається як суб'єкт формулювання обсягів цивільних прав і свобод, необхідних для відтворення населення, розвитку підприємництва та забезпечення соціальної

відповідальності бізнесу. Були розроблені теоретичні основи громадянського суспільства та його інструменти, як суб'єкта та об'єкта в системах політичного та соціально-економічного управління.

Філософія громадянського суспільства заснована на наступних постулатах:

- - У сучасному розумінні громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, правовими та культурними відносинами між людьми, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею.

- - Громадянське суспільство – це суспільство людей високого соціального, культурного, морального економічного статусу, які створюють разом з державою розвинуті правові відносини.

- - Громадянське суспільство має складну структуру, яка включає в себе: господарські, економічні, етнічні, релігійні та правові відносини. Громадянські зв'язки представляють собою відносини конкуренції і солідарності між юридично рівноправними партнерами.

- - Умовою виникнення громадянського суспільства є поява у всіх громадян суспільства економічної самостійності на базі приватної власності. Громадянське суспільство – це суспільство цивілізованих ринкових відносин.

- - Важливою характеристикою громадянського суспільства є досягнення високого рівня самоорганізації та саморегуляції суспільства.

- - Громадянське суспільство організується після поділу сфер впливу між державою і громадянином. Звуження тотальної влади держави здійснюється через введення невід'ємних прав людини за певними неполітичним категоріями. Категоріями невід'ємних прав вважаються право на працю (економіка), на національні культурні цінності (культура), на виконання релігійних обрядів, на свободу обміну інформацією, свободу самореалізації. Всі спірні питання між громадянами вирішуються незалежним судом. Громадянське суспільство неможливе без правової держави.

2. Суть, атрибути та функції громадянського суспільства.

Характерні ознаки громадянського суспільства:

1. Наявність у суспільстві вільних власників засобів виробництва.
2. Розвиненість і розгалуженість демократії.
3. Правова захищеність громадян, рівність усіх перед законом.
4. Високий рівень громадянської культури.

СТРУКТУРА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Економічна система	Політична система	Соціальна система	Інформаційна система	Духовно-культурна система
Сукупність економічних інститутів та відносин, які становлять матеріальну основу життя суспільства	Сукупність інститутів та відносин, у рамках яких проходить політичне життя та здійснюється державна влада	Сукупність класів, соціальних груп та відносин між ними	Сукупність інформації, засобів масової інформації, підприємств, громадян, організацій, які здійснюють інформаційну діяльність	Сукупність нематеріальних, духовно-культурних благ, відносин з приводу них, інститутів, через які реалізуються ці відносини

Основний **атрибут** громадянського суспільства – співпраця всіх громадян, плюс – висока самооцінка кожного громадянина. А результат цього – окрім самоуправління, також саморозвиток і самовдосконалення.

Функції є втіленням основних напрямів діяльності інститутів **громадянського суспільства** та їх впливу на суспільне життя Найголовніші з них – наступні:

По-перше, громадянське суспільство є засобом самовираження індивідів, їх самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів. Значну частину суспільно важливих питань громадські спілки та об'єднання розв'язують самотужки або на рівні місцевого самоврядування. Тим самим вони полегшують виконання державою її функцій, бо зменшують “тягар проблем”, які їй доводиться розв'язувати.

По-друге, інститути громадянського суспільства виступають гарантом непорушності особистих прав громадян, дають їм впевненість у своїх силах, служать опорою у їх можливому протистоянні з державою, формують «соціальний капітал» – ті невід'ємні риси особистості, завдяки яким вона стає здатною до кооперації та ефективних солідарних дій.

По-третє, інститути громадянського суспільства систематизують, впорядковують, надають урегульованості протестам і вимогам людей, які в іншому випадку могли б мати руйнівний характер і в такий спосіб створюють сприятливі умови для функціонування демократичної влади.

По-четверте, ці інститути виконують функцію захисту інтересів певної групи в її протиборстві з іншими групами інтересів. Завдяки їм кожна група отримує шанс “бути почутою на горі” владної піраміди.

Але громадянське суспільство не зможе повноцінно виконувати названі функції, якщо в відсутній бодай один з найголовніших його **атрибутів**, до яких слід віднести: наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського (цивільного) життя і громадської думки; організоване громадське (публічне) життя вільних і рівних індивідів, чії права захищені конституцією та законами; незалежні від держави, добровільні асоціації, автономність яких усвідомлена на індивідуальному і колективному рівні; зорієнтована на громадські інтереси та публічну політику діяльність, наслідком якої є кооперація та солідарність між людьми, спілкування на засадах взаємної довіри та співробітництва.

3. Громадянське суспільство в Україні

Громадянське суспільство на українських теренах має глибоке історичне коріння та етнонаціональну традицію, що сягають сивої давнини та створюють його унікальну та неповторну специфіку, зумовлюють формування притаманного лише Україні типу громадянськості.

Громадянське суспільство сьогодні іде еволюційним шляхом розвитку, а в новій Конституції України фактично зафіксовані базові засади його розбудови. Так, Верховна Рада України приймає Основний Закон України «дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи

розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями».

Відбуваються докорінні зміни у соціальній структурі суспільства, проте при всій соціальній розгалуженості, стан громадянського суспільства у цій сфері характеризується на сьогодні суттєвим соціальним розшаруванням та нерозвиненим середнім класом, який становить 12% населення країни.

Накопичено досвід громадянської самоорганізації та самореалізації, що знайшли свій активний прояв через формування громадських організацій та рухів, політичні партії, засоби масової інформації, а також – вибори, референдуми, коаліцію, опозицію, лобізм, групи тиску, місцеве самоврядування тощо. Тобто, маємо досить потужний організаційно-структурний потенціал, який би давав можливість громадянам реалізовувати власну владну волю – брати участь у процесі прийняття рішень з життєво важливих питань і здійснювати контроль за їх реалізацією. Проте реальний вплив цих структур незначний, а їх можливості обмежені.

Формування засад громадянської культури забезпечується перш за все якісною за змістом і формою системою освіти, яка реформується сьогодні з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду. Трансформаційні перетворення національної освітньо-виховної системи передбачають формування соціально-активної самодостатньої особистості з гуманістичними цінностями, громадянською свідомістю та цілісною системою знань шляхом пізнання і самопізнання, розвитку і саморозвитку, творення і самотворення, визначення і самовизначення, реалізації і самореалізації.

Зовнішньополітичний вибір України – це орієнтація на базові цінності західної культури – парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізація, свобода пересування, свобода отримання освіти будь-якого рівня тощо. Все це є невід’ємні атрибути громадянського суспільства.

При всій різноманітності цього процесу Україна йде до громадянського суспільства через націотворення, національне самоусвідомлення та саморозуміння, морально-етичний підйом нації, формуванням модерних політичної нації та української національної еліти, а вже звідси – до розуміння громадянського суспільства як загальнолюдської цінності.

На відміну від Західної Європи, де громадянське суспільство формувалося внаслідок тривалої перманентної еволюції і знаходиться в процесі модернізації сьогодні, в Україні на різних етапах історичного розвитку існували лише його окремі елементи, які так і не стали завершеною системною структурою. Цим зумовлюється ще одна особливість становлення громадянського суспільства в сучасній Україні – першорядна роль держави та ініціювання цього процесу, як правило, революційним шляхом зверху.

Проблеми українського суспільства, без подолання яких не можна розраховувати не тільки на ідеальну, а й на більш-менш оптимальну модель розвитку громадянського суспільства:

- Ми бідне суспільство – новий середній клас складає 10-12%, бідний середній клас – 25-30%, бідні люди – більшу частину.
- Ми роз’єднане суспільство – в етнокультурному, політичному, соціальному сенсі, за ідентичністю тощо.
- Ми суспільство тотальної недовіри – не тільки державі та різним соціальним інститутам, українці не довіряють один одному.
- Ми розчароване суспільство – феномен останніх років.
- Ми безвідповідальне суспільство – громадяни не хочуть брати відповідальність за ті проблеми, які існують у соціумі.
- Ми амбівалентне суспільство – суспільство людей, які хочуть одночасно протилежних речей: демократії та сильної руки, бути в Європейському Союзі та союзі з Росією, ми позитивно ставимося до розвитку приватного підприємства, але категорично проти приватизації земель і великих підприємств тощо.

Українське суспільство

